

Zbierkovým predmetom mesiaca január 2024 je

fajka „porcelánka“ a „šparáky“

Fajka je nástroj ku fajčeniu, obvykle tabaku. Skladá sa z hlavičky, v ktorej dymí (horí) tabak, a trúbky zakončenej náustkom, ktorým fajčiar do úst vdychuje vzniknutý dym. Fajka sa nešlukuje, ide o chuť chladného dymu.

Počiatky výroby hlinených fajok na Slovensku sa datujú už do 17. storočia. Oficiálne boli produkované v 18. storočí. Dokumentujú to archeologické nálezy. Kulminácia výroby bola zaznamenaná v 19. storočí a v prvej polovici 20. storočia. Dokonca fajky vysokej kvality tzv. „Štiavničky“ (nazývané podľa miesta vzniku - sídla fajkárskeho dielne) sa stali vyhľadávaným tovarom nielen v celej Európe, ale aj v zámorí, kam boli vyvážené (Južná Afrika, Egypt, India, Kanada, USA, Kuba). Jediným múzeom na Slovensku, kde nájdeme expozíciu s kompletne vybavenou fajkárskou dielňou, fajkami, tabakom, kde si dokonca návštevník môže vyrobiť svoju fajku, je Slovenské banské múzeum (SBM), Starý Zámok v Banskej Štiavnici. História výroby fajok je veľmi bohatá na informácie o materiáloch (drevo, hlina, kov, morská pena, porcelán, sklo), z ktorých sú fajky vyrobené, o tvaroch, ale aj o ich výzdobe.

Medzi archeologickými zbierkami Vlastivedného múzea v Považskej Bystrici nájdeme najstaršiu fajku - keramickú. Jedná sa o torzovito zachovalú fajku, dĺžky 34mm, ktorá pochádza z obdobia včasného novoveku zo 17., či 18. storočia. Nás však zaujíma fajka porcelánová s tematikou viažucou sa na udalosti spojené s osobnosťou *Andreasa Hofera* (1767-1810), ktorého v Tirolsku uznávajú ako národného hrdinu. Na bielej poleve je použitý výjav popravy. Pozadie tvorí skupina strelcov v uniformách. Na boku obrazového výjavu je nápis: „Hofers Tod“ (Hoferova smrť). Tento typ porcelánovej fajky bol zaradený do kategórie fajok s označením „oblúbená.“ Nevýhodou „porcelánky“ bola zlá porézanosť (pórovitá štruktúra) a krehkosť materiálu, z ktorého je zhotovená, čiže porcelán. Porcelánová fajka v ruke páčila. Patrí do skupiny vojenských porcelánok, ktoré sa tešili veľkej obľube a podliehali módnemu trendu medzi vojakmi. Pre porcelánové fajky bolo typické, že mali na bledej, až bielej poleve, použitý farebný dekor často s vojenským motívom alebo zaujímavým výjavom z oblasti histórie (napr. obraz panovníka), či vojnového zákulisia alebo iné ďalšie vyobrazenia. Obrázky na fajkách dopĺňali rôzne značky, čiže iniciály mena vojaka ako vlastníka fajky. Dokonca sa objavil aj názov útvaru, v ktorom vojak slúžil a rok služby. Pôvodné fajky z porcelánu boli dvojdielne. Zásluhou Viedenského lekára Vicariusa, ktorý v roku 1689 vynášiel „mokváček“, vznikla fajka trojdielna, porcelánka, taká akú ju poznáme dnes. Neodmysliteľnou súčasťou fajčiarskych potrieb sú aj šparáky do fajok. Vo fonde vlastivedného múzea sa nachádzajú šparáky vyrobené z drôtu, tvarované do rôznych estetických podôb.

Autor: Mgr. A. Šujanská, VM

Grafická úprava: Mgr. J. Chudovská